

هدف کلی: آشنایی با جهان برزخ و توانایی تبیین رابطه آن با دنیا و آخرت

اهداف آموزشی

شناخت جهان برزخ به عنوان عالم میان دنیا و آخرت
شناخت رابطه برزخ و آخرت و توضیح و تبیین آن رابطه

مجتبی محمودی

دبیر دین و زندگی شهرستان ایذه
سال تحصیلی: 1401 - 1400

به کانال ما در تلگرام پیوندید

لینک کانال: t.me/mahmoudi_izeh

درس ششم

منزلگاه بعد

درس ششم رشته انسانی و
درس پنجم سایر رشته ها

زمانی که مجاهدی در راه خدا به شهادت می‌رسد یا مادری پس از تربیت فرزندان شایسته، چشم از دنیا فرو می‌بندد یا پدری پس از سال‌ها تلاش و کوشش در بستر بیماری جان می‌سپرد و به‌طور کلی وقتی انسان‌ها می‌میرند، چه اتفاقی برایشان می‌افتد؟
آیا ارتباطشان کاملاً با دنیا قطع می‌شود؟
آیا به صورت مستقیم وارد جهان آخرت می‌شوند؟
یا آنکه
مرحله‌ای دیگر را پیش رو خواهند داشت؟
اگر چنین است، آن مرحله چه نام دارد؟ چه ویژگی‌هایی دارد؟ و چه رابطه‌ای میان دنیا و آن مرحله وجود دارد؟

- ۱- برزخ در لغت به چه معناست؟
 ۲- آدمیان، پس از مرگ وارد کدام عالم می شوند و تا چه زمانی در آنجا می مانند؟

عالم برزخ

نکته قرآن کریم از وجود عالمی پس از مرگ، به نام «برزخ» خبر می دهد (برزخ در لغت به معنای فاصله و حایل میان دو چیز است) عالم برزخ میان زندگی دنیایی و حیات اخروی قرار گرفته است و آدمیان، پس از مرگ وارد آن می شوند و تا قیامت در آنجا می مانند و در صورتی که نیکوکار باشند، از لذت های آن برخوردار و اگر بدکار و شقی باشند، از رنج ها و دردهای آن متألم می گردند.^۱

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ
 قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ
 لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا
 فِيمَا تَرَكْتُ
 كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا
 وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ
 إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ

آنگاه که مرگ یکی از آنها فرا رسد
 می گوید: پروردگارا! مرا بازگردانید
 باشد که عمل صالح انجام دهم؛
 آنچه را در گذشته ترک کرده ام
 هرگز! این سخنی است که او می گوید
 و پیش روی آنها برزخ و فاصله ای است
 تا روزی که برانگیخته می شوند.^۱

پیام های ایه

ویژگی های عالم برزخ

۱- وجود حیات

پس از مرگ، گرچه فعالیت های حیاتی بدن متوقف می شود اما فرشتگان، حقیقت وجود انسان را که همان روح اوست، «توفی» می کنند.^۲ یعنی آن را به طور تمام و کمال دریافت می نمایند.^۳ بنابراین، گرچه بدن حیات خود را از دست می دهد اما روح، همچنان به حیات و فعالیتش ادامه می دهد.^۴

- ۳- از ویژگی های عالم برزخ، وجود حیات را توضیح دهید؟
 ۴- توفی را تعریف کنید؟

۲- وجود شعور و آگاهی

(با توجه به اینکه عامل شعور و آگاهی انسان در دنیا روح وی است و روح در برزخ، به حیات خود ادامه می دهد، یکی از ویژگی های برزخ، وجود شعور و آگاهی در آن خواهد بود) براساس آیات و روایات برخی از نشانه های شعور و آگاهی انسان در عالم برزخ عبارت است از:

۵- چرا وجود شعور و آگاهی یکی از ویژگی های عالم برزخ است؟

وجود حیات

وجود شعور و آگاهی

وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا

۱- سوره مؤمنون، آیات ۹۹ و ۱۰۰

۲- برگرفته از سوره نساء آیه ۹۷ و سوره انعام، آیه ۶۱

الف) گفت و گوی فرشتگان با انسان : به عنوان نمونه در سوره نساء آمده است که، فرشتگان به ظالمان خطاب کرده و از احوال آنها می پرسند و در مقابل، آنها پاسخ داده و خود را از مستضعفین بر روی زمین معرفی می کنند. این مکالمه و طرف خطاب قرار دادن، دلیلی بر وجود شعور و آگاهی در برزخ است.
ب) سخن گفتن پیامبر ﷺ با کشته شدگان جنگ بدر : در جنگ بدر، وقتی بزرگان لشکر کفار کشته شدند و سپاه اسلام پیروز شد، رسول خدا ﷺ آن کشتگان را این گونه مورد خطاب قرار داد :
«آنچه پروردگاران به ما وعده داده بود، حق یافتیم؛ آیا شما نیز آنچه پروردگارتان وعده داده بود، حق یافتید؟».

اصحاب گفتند : «ای رسول خدا ﷺ چگونه با آنها سخن می گویی در حالی که مرده اند؟!». حضرت فرمود : «قسم به کسی که جانم در دست اوست، ایشان به این کلام از شما شنواترند و فقط نمی توانند پاسخ دهند».
نشانه های وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا را نام ببرید؟
با مرگ انسان و ورود وی به عالم برزخ، ارتباط او با دنیا به طور کامل قطع نمی شود. برخی از نشانه های تداوم این ارتباط عبارت است از :

الف) بسته نشدن پرونده اعمال (پرونده برخی اعمال انسان با مرگ بسته نمی شود و امکان دارد بر اعمال نیک و بد آن افزوده و یا از آنها کاسته شود).
در روز قیامت، انسان از تمام اعمال خود که در طول عمرش در دنیا انجام داده و آثار آن اعمال تا روز قیامت آگاه می شود
سرنوشت انسان در قیامت، در گرو عملکرد او در دنیاست
در آن روز [قیامت] به انسان خبر داده می شود
به آنچه پیش [از مرگ] فرستاده و آنچه پس [از مرگ] فرستاده است.^۳

همان گونه که قرآن کریم می فرماید، دامنه برخی از اعمال، محدود به دوران زندگی انسان است و با مرگ، پرونده این اعمال بسته می شود (آثار ماتقدم)؛ اعمالی مانند نماز و روزه (امر پرونده بسیاری از اعمال حتی بعد از مرگ ما نیز باز می ماند (آثار ماتأخر)؛ به عنوان مثال اگر کسی کتابی را به کسی یا کتابخانه ای هدیه دهد، یا مطلب مفیدی را به دیگران آموزش دهد، تا وقتی که آن کتاب توسط دیگران

۱- کسانی که فرشتگان (قبض ارواح)، روح آنها را گرفتند درحالی که به خویشتن ستم کرده بودند، به آنها گفتند : «شما در چه حالی بودید؟» گفتند : «ما در سرزمین خود، تحت فشار و مستضعف بودیم». فرشتگان گفتند : «مگر سرزمین خدا پهناور نبود که مهاجرت کنید؟!» آنها جایگاهشان دوزخ است و سرانجام بدی دارند. سوره نساء، آیه ۹۷
۲- محجة البیضاء، فیض کائناتی، ج ۸، ص ۲۹۶
۳- سوره قیامت، آیه ۱۳

- ۲- آثار ماتقدم را با ذکر مثال تعریف کنید؟
- ۳- آثار ما تأخر را با ذکر مثال تعریف کنید؟

۱- نمونه هایی از اعمال ناشایستی است که موجب سنگین شدن پرونده گناهان فرد، حتی پس از مرگ وی می شود را نام ببرید؟
 ۲- سخن رسول خدا درباره اثار ماتقدم و ما تاخر را بیان کنید؟

نکته

خوانده می شود و آموزش های وی به دیگران منتقل می شود یا از آن استفاده می شود، در پرونده عمل او پاداش می نویسند و بر حسنات او می افزایند، گرچه خود فرد از دنیا رفته باشد) در مقابل، کسی که راه و رسم نادرست و مخالف فرمان الهی را از خود برجای می گذارد، تا وقتی آثار این راه و رسم غلط در فرد یا جامعه باقی است، گناه در دفتر اعمال وی ثبت می شود و روز به روز بر عذاب وی افزوده می شود. ۱ (مدسازی های غلط، تولید و نشر مطالب نامناسب و غیراخلاقی در فضای مجازی، ایجاد یا تقویت آداب و رسوم غلط در امر ازدواج، ایجاد انحرافات فکری و اخلاقی در دیگران) نمونه هایی از اعمال ناشایستی است که موجب سنگین شدن پرونده گناهان فرد، حتی پس از مرگ وی می شود.

رسول خدا ﷺ می فرماید (هر کس سنت و روش نیکی را در جامعه جاری سازد، تا وقتی که در دنیا مردمی به آن سنت عمل می کنند، ثواب آن اعمال را به حساب این شخص هم می گذارند، بدون اینکه از اجر انجام دهنده آن کم کنند و هر کس سنت زشتی را در بین مردم مرسوم کند، تا وقتی که مردمی بدان عمل کنند، گناه آن را به حساب او نیز می گذارند، بدون اینکه از گناه عامل آن، کم کنند) ۲

فعالیت کلاسی

نمونه هایی از اعمال را ذکر کنید که دارای آثار طولانی خوب یا بد هستند و بعد از مرگ انسان ادامه می یابند.
 اعمال خوب: وقف مسجد، حسینیه، مدرسه، نوشتن کتب مفید، تربیت فرزند صالح
 اعمال بد: نشر اثار غیراخلاقی، بنا نهادن یک سنت باطل، نوشتن کتاب گمراه کننده

بیشتر بدانیم

دومینویی به امتداد جهان آخرت

آیا تاکنون به سرگرمی دومینو دقت کرده اید؟

هزاران قطعه، در برنامه ای از قبل تنظیم شده، انرژی خود را به قطعات دیگر منتقل می کنند و در چند ثانیه پدیده ای جذاب، ولذت بخش به وجود می آورند. اما برخی دومینوها از قطعات و اجسام مادی و در فضای مادی، شکل نمی گیرند و قطعه هایشان محدود به هزاران و صدها هزار نمی شود. این دومینوها زمانی بیش از ثانیه ها و دقیقه ها و حتی سال ها برای کامل شدنشان طی می کنند و حتی ممکن است به آن سوی حیات

انسان کشیده شوند و مهم‌تر از همه اینکه سرگرمی نیستند! چون هم ممکن است به فاجعه‌ای هولناک تبدیل شوند و هم ممکن است آینده‌ای درخشان را در پی داشته باشند!

جالب است که تک‌تک من و شما در این دو مینو، شرکت داریم.

دومینویی که آن را «forward» یا «copy and paste» می‌نامند و با «send» نقش ما در آن پایان می‌یابد.

هر چند نقش پایان می‌یابد؛ اما آثارش آغاز می‌شود؛ آثاری که برای همیشه پایدار است؛ حتی

برای پس از ما ۱- اعمال خیری که بازماندگان برای درگذشتگان انجام می‌دهند در کدام عالم در وضعیت آنان موثر است؟

ب) دریافت پاداش خیراتِ بازماندگان (اعمال خیری که بازماندگان برای درگذشتگان انجام می‌دهند مانند دادن صدقه، طلب مغفرت، دعای خیر و انفاق برای آنان، در عالم برزخ به آنها می‌رسد و در سرنوشت آنها تأثیر می‌گذارد)

سوال

ج) ارتباط متوفی با خانواده شخصی از امام کاظم علیه السلام درباره وضعیت مؤمنان پس از مرگ پرسید: «آیا مؤمن به دیدار خانواده خویش می‌آید؟» امام چه فرمود؟

پاسخ

(فرمود: آری

پرسید: چقدر؟

فرمود: «برحسب مقدار فضیلت‌هایش. برخی از آنان هر روز و برخی هر دو روز و برخی هر سه روز

و کمترین آنان هر جمعه».) پاسخ

تدبیر

با دقت در ترجمه آیات زیر بگویید هر یک از آیات به کدام یک از ویژگی‌های عالم برزخ اشاره دارند؟

■ فرشتگان به کسانی که روح آنان را دریافت می‌کنند درحالی که به خود ظلم کرده‌اند، می‌گویند: شما در [دنیا] چگونه بودید؟ گفتند: ما در سرزمین خود تحت فشار و مستضعف بودیم. فرشتگان گفتند: مگر زمین خدا وسیع نبود که مهاجرت کنید؟

سوره نساء، آیه ۹۷

وجود شعور و آگاهی و وجود حیات

■ آنان که فرشتگان روحشان را می‌گیرند درحالی که پاک و پاکیزه‌اند، به آنها می‌گویند: «سلام بر شما، وارد بهشت شوید به خاطر اعمالی که انجام دادید.»

سوره نحل، آیه ۳۲

وجود شعور و آگاهی و وجود حیات

منظور از فشار قبر و عذاب‌های داخل قبر چیست؟ آیا منظور تنگ شدن قبر خاکی و عذاب جسم بی‌جان انسان است؟

در روایات هر جا که سخن از عذاب قبر به میان آمده است، منظور قبرهای دنیوی نیست؛ بلکه در این روایات، قبر کنایه از عالم برزخ است و فشار قبر فشاری است که به روح انسان، به علت قطع تعلق از دنیا و ورود به عالم برزخ وارد می‌شود. توضیح اینکه، با مرگ انسان و جدا شدن روح از بدن، انسان به عالم برزخ وارد می‌شود؛ عالمی که دارای ویژگی‌ها و معیارهای دنیا نیست و از این‌رو انسان با محیطی ناشناخته و متفاوت با دنیا مواجه می‌شود. انسان‌هایی که در زندگی دنیوی موفق به ترک تعلق به دنیا نشده‌اند و اسیر دنیا و تعلقات آن بوده‌اند و انس با دنیا و دلبستگی شدید به آن هنوز در قلب و روح آنها وجود دارد، با ورود به این عالم جدید و از دست دادن دلبستگی‌های دنیوی، دچار ترس و وحشت می‌شوند و همچنین به دلیل گناهایی که انجام داده‌اند، در عذاب و فشار روحی قرار می‌گیرند. هرچه انس و تعلق انسان به دنیا بیشتر باشد، این فشارها و وحشت‌ها بیشتر خواهد بود و هرچه تعلق کمتر باشد، این ترس و فشار کمتر می‌شود.

پس این عذاب و فشار قبر به معنای تنگ شدن قبر خاکی نیست؛ بلکه منظور در فشار و عذاب بودن روح انسان است.^۱

اندیشه و تحقیق

- ۱- منظور از کلمه «تَوَفَّى» در قرآن کریم، چیست و برای اشاره به کدام بُعد از وجود انسان استفاده شده است؟ توفی به معنای دریافت کامل است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید، ما هنگام مرگ نفس شما را به تمام و کمال دریافت می‌کنیم. روشن است که توفی مربوط به بعد غیرمادی وجود انسان، یعنی روح اوست
- ۲- هریک از موارد زیر به کدام‌یک از ویژگی‌های برزخ اشاره دارد؟
 - (الف) تلقین میّت به هنگام دفن وجود شعور و آگاهی و وجود حیات
 - (ب) انجام خیرات و طلب آمرزش برای گذشتگان وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا
 - (ج) زیارت قبور درگذشتگان وجود ارتباط میان عالم برزخ و دنیا وجود شعور و آگاهی

۱- زندگی پس از مرگ، حسین سوزنجی، صص ۶۶-۶۷

آرم روبه‌رو مربوط به کدام یک از مؤسسات است؟
ارتباط آن را با بحث اعمال ماتقدم و ماتأخر بیان کنید.

سخن گفتن حضرت علی علیه السلام با مردگان!

حضرت علی علیه السلام در راه بازگشت از جنگ صفین به قبرستانی رسیدند. در این هنگام، روبه سوی قبرها کردند و فرمودند:

«... ای آرمدگان در خانه‌های هراسناک، ای اهل غربت و تنهایی، ای فرورفتگان در وحشت، شما در رفتن بر ما پیشی گرفتید و ما از بی شما می‌آییم و به شما ملحق می‌شویم؛ اما خانه‌هایی از خود به جای گذاشتید که پس از شما در آن مسکن گزیدند؛ همسران‌تان ازدواج کردند و اموالتان میان وارثان تقسیم شد. اینها خبرهایی بود که ما داشتیم، شما چه خبری برای ما دارید؟»
سپس به یاران خود نگاه کردند و فرمودند: «اگر به آنان اجازه سخن گفتن داده می‌شد، خبر می‌دادند و می‌گفتند: یقیناً بهترین توشه [برای ابدیت] تقواست.»

نهج البلاغه، حکمت ۱۳۰

مخاطب	انتشارات	نویسنده	نام کتاب
معلم	دفتر انتشارات اسلامی	علامه محمدحسین طباطبائی	حیات پس از مرگ

وجود حیات

کفت و گوی فرشتگان با انسان

انواع سوالات درس **ششم** دین و زندگی دهم انسانی
و درس **پنجم** دین و زندگی دهم عمومی

منزلگاه بعد

تعیین کنید کدام یک از عبارات زیر صحیح و کدام یک غلط است؟

۱- عالم برزخ میان زندگی دنیایی و حیات اخروی قرار گرفته است و آدمیان، پس از مرگ وارد آن می شوند

صحیح

۲- با مرگ انسان و ورود وی به عالم برزخ، ارتباط او با دنیا به طور کامل قطع می شود **غلط**

۳- قیامت در لغت به معنای فاصله و حایل میان دو چیز است **غلط**

۴- پرونده برخی اعمال انسان با مرگ بسته نمی شود و امکان دارد بر اعمال نیک و بد آن افزوده و یا از آنها کاسته شود

صحیح

۵- اعمال خیری که بازماندگان برای درگذشتگان انجام می دهند مانند دادن صدقه و طلب مغفرت در عالم قیامت به آنها می رسد **غلط**

جاهای خالی را با استفاده از کلمات مناسب کامل کنید

۱- برزخ در لغت به معنای میان دو چیز است **فاصله و حایل**

۲- پس از مرگ، گرچه فعالیت های حیاتی بدن متوقف می شود اما فرشتگان، حقیقت وجود انسان را که همان روح اوست، می کنند **توفی**

۳- اعمال، محدود به دوران زندگی انسان که با مرگ وی، پرونده این اعمال بسته می شود نام دارند **آثار ماتقدم**

۴- پرونده بسیاری از اعمال حتی بعد از مرگ انسان نیز باز می ماند که نام دارد **آثار ما تاخر**

۵- طبق سخن امام کاظم (ع) مؤمن پس از مرگ برحسب به دیدار خانواده خویش می آید **مقدار فضیلت هایش**

مجتبی محمودی، دبیر دین و زندگی شهرستان ایزه

t.me/mahmoudi_izeh: لینک کانال تلگرام